

УДК 349.6: 502.5

Л.В. Мендик

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового,
екологічного,
земельного та аграрного права
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ПОНЯТТЯ І ВИДИ ФУНКЦІЙ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЛІСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ефективність та дієвість інституту юридичної відповідальності за лісові правопорушення безпосередньо залежить від рівня його відповідності основоположним засадам, які закріплені не лише у лісовому, а й кримінальному, цивільному, трудовому, адміністративному законодавстві України тощо і відображають сутність, ознаки та зміст не тільки юридичної відповідальності, а й права в цілому.

Для того, щоб застосування заходів юридичної відповідальності за порушення вимог лісового законодавства України було насправді ефективним на практиці, воно повинно безумовно підпорядковуватись тим системним началам, які закріплені на законодавчому рівні і є універсальними та обов'язковими по відношенні до всіх суб'єктів, яких вони так чи інакше стосуються. У даному контексті йдеться, першочергово, про функції юридичної відповідальності за порушення вимог лісового законодавства України.

Слід зазначити, що у науковій, як вітчизняній, так і зарубіжній літературі еколого-правового спрямування приділялась і продовжує приділятися пильна увага проблемам щодо поняття та підстав юридичної відповідальності за порушення вимог лісового законодавства. Зокрема, вони були предметом досліджень В.І. Андрейцева, В.Д. Басая, М.М.

Брінчука, А.П. Гетьмана, В.В. Костицького, С.М. Кравченко, М.В. Краснової, П. В. Мельника, В.Л. Мунтяна, В. В. Петрова, В. К. Попова, Н. І. Титової, Ю.С. Шемшученка, С. М. Шершуна, М. В. Шульги тощо. Водночас, недостатньо дослідженими залишаються питання щодо сутності і змісту функцій юридичної відповідальності саме у галузі охорони та використання і відтворення лісів, що й зумовлює їх актуальність.

Дана стаття має на меті з'ясувати поняття функцій юридичної відповідальності за лісові правопорушення та їх види. Адже в функціях будь-якого явища відображені глибинні, стійкі, закономірні зв'язки, завдяки яким воно функціонує, тому пізнання функцій юридичної відповідальності допоможе правильно застосувати охоронні норми і забезпечити ефективність державно-правового примусу [1, с. 26].

Семантичне розуміння поняття «функція» у перекладі з латини означає виконання, звершення; у широкому розумінні – обов'язок, що її виконує відповідний інститут чи процес стосовно до цілого, характеристика напрямку чи аспекту діяльності [2, с. 34].

Що ж стосується функцій юридичної відповідальності, то, як зазначає С. С. Алексєєв, вони обумовлені її соціальною природою і юридичними особливостями, перш за все тим, що юридична відповідальність виступає реакцією держави на вчинене правопорушення [3, с. 277-278]. Б.Т. Базилєв визначає функції юридичної відповідальності через призму основних її цілей, до останніх учений відносить наступні: загальну превенцію правопорушення, покарання правопорушника і вплив на його самосвідомість, моральну перебудову особистості правопорушника тощо [4, с. 67-68]. Н.І. Матузов, А.В. Малько також вважають, що саме через функції наглядно проявляються цілі юридичної відповідальності [5, с. 242].

Таким чином, функції юридичної відповідальності – це ті основні напрямки впливу, завдяки яким реалізуються мета, цілі, зміст та сутність юридичної відповідальності в цілому.

Враховуючи особливості сфери застосування, дане визначення може бути прийнятним і для характеристики функцій юридичної

відповідальності за порушення вимог лісового законодавства України. Зокрема функції юридичної відповідальності за лісопорушення можна визначити як основні напрямки впливу, завдяки яким забезпечуються мета, цілі, зміст та сутність юридичної відповідальності у сфері охорони, використання і відтворення лісів в Україні.

Слід відмітити, що питанню функцій юридичної відповідальності приділена значна увага у еколого-правовій літературі. При цьому основний акцент зроблено саме на аналізі видів даних функцій. Так, М.М. Брінчук виділяє такі основні функції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення: стимулюючу, компенсаційну, превентивну, каральну [6, с.325]. Аналогічний перелік функцій юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища наводять також Е.Ю. Ісмаїлова, Ю.В. Трунцевський, Н.Е. Саввіч [7, с. 128]. Схожої позиції притримується і Г.В. Тищенко, який хоча і виділяє лише три основні функції юридичної відповідальності у галузі екології: превентивну, компенсаційну та каральну, але при цьому стимулюючу функцію вчений розглядає у контексті превентивної функції [8, с. 139]. Н.Р. Кобецька вважає, що функції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення базуються на загальних функціях юридичної відповідальності і тому відносить до них, крім зазначених вище, і охоронну функцію, яка спрямована на забезпечення захисту, недоторканості прав та законних інтересів суб'єктів екологічних відносин [9, с. 129]. Водночас, Ю.С. Шемшученко пропонує до функцій юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, поряд з традиційними функціями, тобто превентивною, каральною, стимулюючою та компенсаційною, віднести і виховну та забезпечувальну функції, оскільки зміст юридичної відповідальності полягає не тільки у запобіганні екологічним правопорушенням чи їх покаранні, але й виступає засобом забезпечення охорони і збереження належного стану навколишнього природного середовища та його компонентів, який покликаний підвищувати рівень екологічної культури та екологічного виховання громадян [10, с. 339-340]. На необхідність віднесення до важливих функцій юридичної

відповідальності за порушення екологічного законодавства забезпечувальної та виховної функції вказують і В.М. Комарницький, В.І. Шевченко, С.В. Єлькін тощо [11, с. 197].

Отже, кожен з запропонованих різновидів функцій юридичної відповідальності відображає ті чи інші сторони функціонального призначення інституту юридичної відповідальності. Юридичній відповідальності за лісопорушення також притаманні зазначені вище функції. Не здійснюючи детального аналізу змісту каральної, виховної, охоронної, стимулюючої функцій, оскільки у юридичній літературі вони досліджені повною мірою [6, с. 325; 7, с. 128], ми вважаємо за необхідне зупинитись на окремих аспектах практичного застосування превентивної та компенсаційної функцій з огляду на чинне лісове законодавство України. Крім того, саме превентивна та компенсаційна функції чи не найбільше відображають сутнісні характеристики юридичної відповідальності у сфері правової охорони, використання та відтворення лісів.

Не применшуючи значення кожної з зазначених вище функцій, на наш погляд, саме превентивна функція юридичної відповідальності за лісопорушення повинна відігравати пріоритетну роль у механізмі забезпечення охорони, використання та відтворення лісів. Це пов'язано перш за все з тим, що відповідно до частини другої ст. 1 Лісового Кодексу України, ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцезрештуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, інші функції та є джерелом для задоволення потреб суспільства в лісових ресурсах [12]. Тому, зважаючи на унікальні природні властивості лісів України, їх екологічні, економічні та господарські цінності, першочергово необхідно вживати заходів щодо попередження та недопущення лісопорушень.

Яскравим свідченням превентивної функції юридичної відповідальності за лісові правопорушення є ст. 109 Лісового Кодексу України, яка носить попереджувальний характер, оскільки спрямована на присікання та припинення робіт, небезпечних для природного стану лісів

та їх відтворення [12].

Своєрідним засобом попередження лісопорушень є і ст. 87 Лісового Кодексу України, яка закріплює обов'язки підприємств, установ, організацій та громадян, діяльність яких впливає на стан і відтворення лісів, погоджувати свою діяльність з органами виконавчої влади з питань лісового господарства та з питань охорони навколишнього природного середовища Автономної Республіки Крим, територіальними органами центральних органів виконавчої влади з питань лісового господарства, охорони навколишнього природного середовища та іншими органами [12].

Звісно, закріплення на законодавчому рівні таких попереджувальних положень щодо лісопорушень і зобов'язання відповідних державних органів здійснювати контроль і нагляд за дотриманням лісового законодавства, є правильним та необхідним. Але проблемними залишаються питання про дієвість даних норм у правозастосовчій практиці, оскільки, нерідко саме неналежне виконання обов'язків працівників лісової охорони, недостатній контроль за додержанням природоохоронного законодавства органами державної лісової охорони виступають ключовими проблемами правової охорони лісів в Україні. Зокрема, як зазначає П.В. Мельник, досліджуючи стан охорони лісів Івано-Франківської області, недостатньою в сфері контролю за додержанням природоохоронного законодавства є робота державної лісової інспекції управління екології та природних ресурсів у Івано-Франківській області, оскільки протягом 2006 року з власної ініціативи інспекцією не було проведено жодної перевірки з приводу дотримання природоохоронного законодавства лісокористувачами в області, а лише на вимогу органів прокуратури Івано-Франківської області [13, с. 228].

Окрім превентивної, важливу роль у механізмі правової охорони, використання та відтворення лісів відіграє компенсаційна функція юридичної відповідальності за лісопорушення, яка спрямована на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення норм лісового законодавства України. Про дану функцію безпосередньо зазначено у ст. ст. 107, 108 Лісового Кодексу України, а її зміст, особливості та порядок

відшкодування шкоди конкретизовано у ряді підзаконних нормативно-правових актів зокрема, у постановах Кабінету Міністрів України: Про затвердження такс на деревину лісових порід, що відпускаються на пні і на живицю від 20 січня 1997 року [14]; Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам від 19 квітня 1993 року [15]; Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню від 17 листопада 1997 року [16]; Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу від 23 липня 2008 року [17] тощо.

Крім того, у відповідності до ст. 19 (п. 4), ст. 21 (п. 4) Лісового Кодексу України, постійні та тимчасові лісокористувачі мають право на відшкодування збитків, заподіяних лісопорушеннями, а невідшкодування даних збитків, згідно ст. 78 (п. 8) Лісового Кодексу України, може бути підставою для припинення права використання лісових ресурсів [12].

Отже, компенсаційна функція юридичної відповідальності щодо відшкодування шкоди, заподіяної порушенням лісового законодавства України може розглядається і як одна з гарантій забезпечення та захисту екологічних прав та інтересів громадян в Україні.

Слід відмітити, що ст. 68 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» також закріплює обов'язок про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок вчинення екологічних правопорушень [18]. Водночас, у частині п'ятій ст. 68 зазначеного вище Закону, передбачено положення про самостійний, незалежний характер заходів щодо відшкодування екологічної шкоди по відношенні до застосування заходів кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної відповідальності [18]. Це є свідченням, знову ж таки, важливості та значущості інституту компенсації екологічної шкоди та підтверджує необхідність врахування компенсаційних механізмів при застосуванні тих чи інших видів юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

Тому, ми вважаємо за можливе, внести доповнення та закріпити в Лісовому Кодексі України зокрема, у частині другій ст. 107, додаткову

правову норму про те, що застосування заходів дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності не звільняє винних від компенсації шкоди, заподіяної ними лісу внаслідок порушення лісового законодавства. Така своєрідна подвійність у правовому регулюванні даних відносин і у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища», і в Лісовому Кодексі України, запропонована нами не з метою простого дублювання правових положень, а з метою забезпечення як найповнішої та детальної регламентації питань щодо порядку та умов відшкодування шкоди, заподіяної лісу.

Таким чином, превентивна та компенсаційна функції юридичної відповідальності за лісопорушення знайшли своє адекватне закріплення у лісовому законодавстві України. При цьому дискусійним залишається питання про ефективність реалізації даних функцій у правозастосовчій сфері, що залежить, у свою чергу, від цілого комплексу організаційних, державно-правових, економічних, політичних механізмів тощо.

Література

1. Теория государства и права: учеб. для юрид. вузов и фак. / [С.С. Алексеев, С.И. Архипов, В.М. Корельский, В.И. Леушин, В.Д. Перевалов]; В.М. Корельский (отв. ред.), В.Д. Перевалов (отв. ред.). – М.: Инфра*М-Норма, 1997. – С. 353.
2. Правознавство: навч. посіб. / [В.І. Бобир, С.Е. Демський, А.М. Колодій (керівник авт. колективу) та ін.]; за ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 480 с.
3. Алексеев С.С. Общая теория права: в 2-ух т. / С.С. Алексеев – М.: Юрид. лит., 1981– Т.І. – 1981. – 360 с.
4. Базылев Б.Т. Ответственность в советском праве: учебное пособие / Б.Т. Базылев – Красноярск: Краснояр. ун-т, 1977. – 72 с.
5. Матузов Н.И. Теория государства и права: учебник / Н.И. Матузов, А.В. Малько. – М.: Юристь, 2004. – 270 с.
6. Бринчук М.М. Экологическое право (право окружающей среды): учеб. [для высших юрид. учеб. заведений] / М.М. Бринчук. – М.: Юристь, 1998. – 688 с.
7. Исмаилова Э.Ю. Экологическое право: учеб. / Э.Ю. Исмаилова, Ю.В. Трунцевский, Н.Е. Саввич. – [2-е изд., перераб.]. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2003. – 403 с.
8. Тищенко Г.В. Екологічне право: навч. посіб. [для студ. юрид. вузів та фак.] / Г.В. Тищенко. – К.: Юмана, 2001. – 256 с.

9. Кобецька Н.Р. Екологічне право України: навчальний посібник / Н.Р. Кобецька. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 352 с.
10. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ вид-во «Юридична думка», 2005. – 848 с.
11. Комарницький В.М. Екологічне право України: навч. посібник / В.М. Комарницький, В.І. Шевченко, С.В. Слькін. – [3-е вид.]. – К.: Центр навч. літ., 2006. – 224 с.
12. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року зі змін. і доп. станом на 8 лютого 2006 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – www.rada.gov.ua.
13. Мельник П.В. Ліси Івано-Франківської області стан охорони / П. В. Мельник / Матеріали Всеукр. міжвуз. наук. конф. молодих вчених та аспірантів [«Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина в Україні»], (Івано-Франківськ, 20 квітня 2007 р.) / Юрид. ін-т Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Юрид. ін-т Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2007. – С. 226-228.
14. Про затвердження такс на деревину лісових порід, що відпускаються на пні і на живицю: постанова Кабінету Міністрів України від 20 січня 1997 року № 44 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 4. – Ст. 60.
15. Про Порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам: постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 року № 284 // Збірник Постанов України. – 1993. – № 10. – Ст. 193.
16. Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню: постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 1997 року № 1279 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 47.
17. Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу: постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року № 665 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 56 – Ст. 1868.
18. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ // ВВР України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

Анотація

Мендик Л.В. Поняття і види функцій юридичної відповідальності за порушення вимог лісового законодавства України. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню функцій юридичної відповідальності за порушення вимог лісового законодавства України. На основі дослідження поняття функцій юридичної відповідальності в цілому і функцій юридичної відповідальності в сфері охорони довкілля, виділено поняття, особливості і види функцій юридичної відповідальності за лісопорушення в Україні.

Ключові слова: лісопорушення, поняття функцій за лісопорушення, види функцій за лісопорушення, відшкодування шкоди.

Аннотация

Мендык Л.В. Понятие и виды функций юридической ответственности за нарушения лесного законодательства Украины.– Статья.

Статья посвящена исследованию функций юридической ответственности за нарушения лесного законодательства Украины. На основании исследования понятия функций юридической ответственности в целом и функций юридической ответственности в сфере охраны окружающей среды, выделено понятие, особенности и виды функций юридической ответственности за лесные правонарушения в Украине.

Ключевые слова: лесонарушения, понятие функций за лесонарушение, виды функций за лесонарушение, возмещение вреда.

Summary

Mendyk L.V. The concepts and the types of functions of legal responsibility for violations of the forestry legislation of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the research of functions of the legal responsibility for violations of the forestry legislation of Ukraine. On the basis of research of the concepts of functions of the legal responsibility on the whole and functions of the legal responsibility in the field of conservancy, a concept, features and types of functions of the legal responsibility, is selected for the forest offences in Ukraine.

Key words: the forestry violation, the concept of functions for the forestry violations, the types of functions for the forestry violations, the compensation of damage.

